

რა არის რესპუბლიკური მმართველობა?*

მისამე ბაკვეთილის მიზანი

მეორე გაკვეთილში ჩვენ განვიხილეთ საკითხი „როგორი მმართველობაა ყველაზე უკეთესი?“ ამჯერად თქვენ გაეცნობით „დამფუძნებელთა“ მიერ მომარჯვებულ ზოგიერთ ძირითად იდეას ამ კითხვაზე საპასუხოდ და იმასაც შეიტყობთ, თუ რატომ ამჯობინეს მათ თავიანთი პასუხი სხვებს. წარმოგიდგენთ, აგრეთვე, რესპუბლიკანიზმის იდეას, რომელმაც უდიდესი როლი შეასრულა ჩვენი სახელმწიფოს განვითარებაში.

გაკვეთილის ბოლოს თქვენ შესაძლებლობა გექნებათ განმარტოთ ქვემოთ მოყვანილი იდეები და ცნებები, ახსნათ, რა გავლენა მოახდინეს მათ „დამფუძნებლებზე“ და რა მნიშვნელობა აქვთ ამერიკის შეერთებული შტატების მთავრობისათვის.

სამოქალაქო ღირსება

საერთო კეთილდღეობა, საერთო სიკეთე

რესპუბლიკური მმართველობა

რესპუბლიკური მმართველობის მიზანი

გაწონასწორებული უფლებამოსილებანი

შერეული კონსტიტუცია

იუდეურ-ქრისტიანული მემკვიდრეობა

კორუმპირებული ხელისუფლება

წარმომადგენლობითი დემოკრატია

რომის რესპუბლიკა

როგორც უკვე შეიტყვეთ, „დამფუძნებლები“ გაეცნენ ბუნებითი უფლებების ფილოსოფოსთა ნაშრომებს და დაესესხნენ კიდევ მათ მრავალ მოსაზრებას სახელმწიფო მმართველობის შესახებ. მათ, აგრეთვე, შეისწავლეს და გაითავისეს ფილოსოფოსთა ნაშრომები ანტიკური დროის მმართველობაზე. განსაკუთრებული ინტერესი გამოიჩინეს ანტიკური რომის რესპუბლიკური მმართველობის მიმართ, რომელიც მოიცავს 500 წლიან პერიოდს-509 წლიდან 27 წლამდე ჩვენს წელთაღრიცხვამდე. მაგრამ, რამ გამოიწვია „დამფუძნებლების“ დაინტერესება მმართველობის იმ ფორმით, რომელიც 2 000 წლის წინათ არსებობდა?

* დასაწყისი იხილეთ ჟურნალის პირველ ნომერში.

რომის რესპუბლიკის ზეობის ხანის ამსახველი ისტორიული ჩანაწერები რომაელებს ახასიათებენ როგორც სამოქალაქო ღირსებით აღსავსე ხალხს. სამოქალაქო ღირსების ცნებაში ისტორიკოსები გულისხმობდნენ რომაელთა შრომისმოყვარეობას, ცხოვრების წესის სისადავეს, პატიოსნებასა და პატრიოტიზმს. ყველაფერთან ერთად, ეს იყო სამართლიანობისა და თავისუფლებისმოყვარე ხალხი. ვინაიდან თავიანთი ქვეყანა საკუთარ თავზე მეტად უყვარდათ, უბრალო ხალხი და არისტოკრატია ერთმანეთში ინაწილებდა პოლიტიკურ ძალაუფლებას. ღირსებით აღსავსე რომაელები საკუთარ თავს მართავდნენ სამეფო ტახტის გარეშე. ამის შედეგად, მათ ჰყავდათ სამართლიანობის უზრუნველყოფი და თავისუფლების დამცველი ხელისუფლება. ეს იყო მმართველობა, რომელიც ხელს უწყობდა საერთო კეთილდღეობასა და საერთო სიკეთეს. ამ ფორმას რესპუბლიკური მმართველობა ეწოდა. რესპუბლიკური მმართველობის მთავარი მიზანი იყო საერთო კეთილდღეობისათვის ხელის შეწყობა. სწორედ აქედან წარმოსდგა მისი უპირატესობა მმართველობის სხვა ისეთ ფორმებთან შედარებით, რომელთა მიზანია მარტოდენ ერთი პიროვნების (როგორცაა, ვთქვათ, ტირანი), ან ადამიანთა გარკვეული ჯგუფის (როგორცაა მდიდრები და ღარიბები) კეთილდღეობის უზრუნველყოფა.

მიუხედავად იმისა, იყო თუ არა რომის რესპუბლიკის ხალხი და მმართველობა ისეთი მიმზიდველი, როგორც მათ ზოგიერთი ისტორიკოსი აღწერს, მათი ღირსების სიმრავლემ „დამფუძნებლებზე“ დიდი ზეგავლენა მოახდინა.

სამოქალაქო ღირსების აუცილებლობა

მაგალითი, რომელიც „დამფუძნებლებმა“ რომის რესპუბლიკიდან აიღეს, ემსახურებოდა მათი უფლებების დამცველი და საერთო კეთილდღეობის ხელშეწყობი მთავრობის შექმნას, რისთვისაც მოქალაქეებს სამოქალაქო ღირსება უნდა ჰქონოდათ. ეს კი იმას ნიშნავდა, რომ მოქალაქეებს უნდა ჰყვარებოდათ თავიანთი ქვეყანა, ყოფილიყვნენ პატიოსანი, შრომისმოყვარე და ზომიერი ცხოვრების მიმდევარნი. ხასიათის ამ თვისებებს წახალისება და განვითარება სჭირდებოდა ოჯახის, რელიგიის აღზრდის მეშვეობით, საბოლოო ჯამში კი-მოქალაქეობრივი ვალდებულებების შესრულებით.

როგორ უნდა მოეწყოს სახელმწიფო ისე, რომ ხელი შეუწყოს საერთო კეთილდღეობას?

გარდა ანტიკური რომის რესპუბლიკისა, „დამფუძნებლებმა“ შეისწავლეს თავიანთი თანამედროვე ავტორებიც, რომლებიც რესპუბლიკურ მმართველობას იკვლევდნენ. ამ მხრივ ერთ-ერთი ყველაზე უფრო თვალსაჩინო ფიგურა მონტესკიე იყო (1689-1755), ფრანგი ავტორი, რომელმაც დიდი მოწონება ჰპოვა ამე-

რიკელთა შორის. მას ხშირად „გამოჩენილ მონტესკიეს“ უწოდებდნენ. „დამფუძნებელთა“ უმრავლესობა მონტესკიეს მიიჩნევდა რესპუბლიკური მმართველობის უმნიშვნელოვანეს მკვლევარად.

ხელისუფლებათა გაწონასწორება

მონტესკიეს მიხედვით, ხელისუფლების ინგლისური სისტემა რესპუბლიკური მმართველობის მოწყობის საუკეთესო მაგალითი იყო. იგი ამტკიცებდა, რომ ინგლისურ სისტემაში სახელმწიფო ხელისუფლება გაყოფილი და გაწონასწორებულია მეფესა და პარლამენტის ორ პალატას, ლორდთა და თემთა პალატებს შორის. მეფე წარმოადგენს სასახლის კარის ინტერესებს, ლორდთა პალატა – დიდგვაროვანთა, ხოლო თემთა პალატა კი უბრალო ხალხის ინტერესებს.

„შერეული კონსტიტუცია“

ანტიკური ფილოსოფოსების – არისტოტელესა და ციცერონის კვალობაზე, მონტესკიე მიიჩნევდა, რომ სისტემა, რომელშიც სახელმწიფო ხელისუფლება გაყოფილი და გაწონასწორებულია საზოგადოების სხვადასხვა ჯგუფებს შორის, ისე, როგორც ეს დიდ ბრიტანეთში ხდება, საუკეთესო საშუალებაა იმის უზრუნველსაყოფად, რომ ხელისუფლებაში არ მოხდეს ერთი რომელიმე სოციალური ფენის გაბატონება. ხელისუფლების ასეთ ნაირსახეობას მან „შერეული კონსტიტუცია“ უწოდა, რადგან მასში შერწყმული იყო მმართველობის სამი ძირითადი ფორმა მონარქია, არისტოკრატია და დემოკრატია. რამდენადაც ხელისუფლებას ყველა საზოგადოებრივი ფენა ინაწილებდა, მმართველობის ეს წესი საუკეთესოდ იქნა მიჩნეული საერთო კეთილდღეობის მისაღწევად.

რა მნიშვნელობა აქვს სამოქალაქო ღირსებას

რესპუბლიკური მმართველობისათვის?

ის, რამაც ესოდენ დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა ამერიკელებზე რომის რესპუბლიკის შესწავლისას, იყო მისი მოქალაქეების ღირსება. რესპუბლიკური მმართველობის მრავალ მხარდამჭერს სწამდა, რომ ასეთი მმართველობა წარმატებული იქნება, თუ ქვეყნის მოქალაქეები ღირსებით აღსავსენი იქნებიან. მონტესკიეც ეთანხმებოდა ამ მოსაზრებას. ის წერდა, რომ რესპუბლიკის კარგი მოქალაქის ღირსება ძალზე უბრალო რამაა, ეს იმას ნიშნავს, რომ მოქალაქე კერძო ინტერესებს საერთო კეთილდღეობას უნდა ამჯობინებდეს. „დამფუძნებელთა“ აზრით, სწორედ ეს გარემოება წარმოადგენდა ანტიკური რომის სამოქალაქო ღირსებას.

„დამფუძნებლებს“ სჯეროდათ, რომ ამერიკელთა უმრავლესობა იმავე ღირსებისაა, როგორც იყვნენ რომის მოქალაქეები. მათი აზრით, ასეთი ღირსება ამერიკელთა იუდეურ-ქრისტიანული მემკვიდრეობით აიხსნება. მოქალაქეები, რომლებსაც საყოველთაო კეთილდღეობის გულწრფელი ინტერესი ჰქონდათ, უნდა მოქცეულიყვნენ ისე, როგორც ეს კარგ რესპუბლიკელ მოქალაქეებს შეეძენის.

როგორი საზოგადოებაა აუცილებელი რესპუბლიკური მმართველობისათვის?

მონტესკიე წერდა, ხოლო „დამფუძნებელთა“ უმრავლესობა მას ეთანხმებოდა, რომ აღამიანები მოსურნენი იქნებოდნენ, საერთო კეთილდღეობა საკუთარ ინტერესებზე მაღლა დაეყენებინათ, თუკი მათ შორის არავინ იქნებოდა ძალზე მდიდარი ან ღარიბი. მათი აზრით, ამის გამო, საშუალო ფენაა ყველაზე მეტად აღჭურვილი სამოქალაქო ღირსებით. ძალზე მდიდარი, ან ძალზე ღარიბი უფრო საკუთარი ინტერესების ხელშესაწყობად იქნება მოწადინებული საერთო, საყოველთაო კეთილდღეობის ხარჯზე, როდესაც ხელისუფლება საერთო კეთილდღეობის ხარჯზე კერძო ინტერესებს ემსახურება, ის კორუმპირებული ხდება. „დამფუძნებლები“ მიიხრევიდნენ, რომ მოჭარბებული სიმდიდრე, ან მეტისმეტი სიღარიბე საზოგადოებაში კორუფციის ყველაზე უფრო მოსალოდნელი წყაროა.

რატომ არის რესპუბლიკური მმართველობისათვის საჭირო პატარა სახელმწიფო?

მონტესკიემ ისიც თქვა, რომ ვინაიდან რესპუბლიკური მმართველობის მთავარი მიზანია საერთო კეთილდღეობისათვის ხელის შეწყობა, ასეთი მმართველობა მხოლოდ პატარა სახელმწიფოშია შესაძლებელი. თუ თქვენ შეეცდებით შექმნათ მმართველობის რესპუბლიკური ფორმა დიდ და მრავალეროვან ქვეყანაში, ხალხს მეტისმეტად გაუჭირდება შეთანხმების მიღწევა იმის თაობაზე, თუ რა იქნებოდა მათთვის საერთო კეთილდღეობა.

რას ნიშნავს რესპუბლიკური მმართველობა „დამფუძნებლებისათვის“?

რესპუბლიკური მმართველობის ზოგიერთი ფუძემდებლური იდეა პრაქტიკულად განახორციელეს ინგლისელებმა ამერიკაში მათი კოლონიების დაარსებისთანავე. მომდევნო ნაწილის პირველ გაკვეთილში თქვენ გაეცნობით ინგლისური მმართველობის ისტორიას. ეს გარკვეულად ნიადაგს შეამზა-

დებს იმ მმართველობის ფორმის გასაცნობად, რომელიც კოლონისტებმა შექმნეს ამერიკაში და შემდეგ თვითონვე აუჯანყდნენ თავიანთ მშობლიურ ქვეყანას. მაგრამ ჯერ მიმოვიხილოთ რესპუბლიკანიზმის იდეების განვითარება ამერიკაში.

ჩვენ უკვე შევიტყვეთ, რომ „დამფუძნებელთა“ რწმენით, ხელისუფლების დანიშნულება უნდა ყოფილიყო თითოეული ინდივიდის ბუნებითი უფლებების დაცვა. მათ ისიც სჯეროდათ, რომ რესპუბლიკური მმართველობა იყო მეორე გაკვეთილში წამოჭრილი პრობლემების საუკეთესო გადაწყვეტის გზა და პასუხობდა კითხვას: „როგორ ხელისუფლებას შეუძლია ყველაზე უკეთ დაიცვას ხალხის ძირითადი უფლებები“?

რა არის საერთო კეთილდღეობა?

რესპუბლიკური მმართველობა ხელს უწყობს საერთო კეთილდღეობას. მაგრამ, რა არის საერთო კეთილდღეობა რთული საკითხია, განსხვავებული მოსაზრებები იყო და იქნება იმის თაობაზე, თუ რას წარმოადგენს საერთო კეთილდღეობა. ასეა თუ ისე, „დამფუძნებლები“ ფიქრობდნენ, რომ ხელისუფლება, რომელიც, ხელს უწყობს საერთო კეთილდღეობას, იმავედროულად იცავს თითოეული პიროვნების ბუნებით უფლებებს.

„დამფუძნებლებს“ ისიც სწამდათ, რომ მათ მხოლოდ მმართველობის რესპუბლიკური ფორმა უნდა გამოეყენებინათ და რომ ამერიკელებს გააჩნდათ ის სამოქალაქო ღირსება, რომელიც ესოდენ აუცილებელი იყო რესპუბლიკის ასამოქმედებლად, მიუხედავად ამისა, ჯერ კიდევ არსებობდა რესპუბლიკანიზმთან დაკავშირებული რამდენიმე პრობლემა, რომელიც შემდგომ დამუშავებას მოითხოვდა.

ჯეიმს მედისონმა დახვეწა რესპუბლიკანიზმის იდეა

ჯეიმს მედისონი ერთ-ერთი ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი წარმომადგენელია „დამფუძნებლებისა“, რომლებიც მუშაობდნენ ამერიკის შეერთებული შტატების კონსტიტუციის შექმნაზე. მისი აზრით რესპუბლიკასა და დემოკრატიას შორის არსებობს მნიშვნელოვანი განსხვავება. მედისონმა დემოკრატია განსაზღვრა, როგორც პატარა ერთობა ან სახელმწიფო, მცირე რაოდენობის მოქალაქეებით, რომლებიც დრო და დრო იკრიბებიან, რათა თვითონ შეასრულონ მმართველობის ამოცანები. ბერძნული პოლისები და ახალი ინგლისის ქალაქები წარმოადგენდნენ მედისონის მიერ განსაზღვრული დემოკრატიაების მაგალითს.

მედისონმა რესპუბლიკა განსაზღვრა, როგორც ქვეყანა, რომელშიც კანონებს ქმნიან და ადასრულებენ ხალხის მიერ არჩეული წარმომადგენლები.

რესპუბლიკაში მთელ უფლებამოსილებას ხალხი გადასცემს ხელისუფლებას. წარმომადგენლები, რომლებიც ხელისუფლებას განაგებენ, ასრულებენ თავიანთ სამუშაოს დათქმული დროის მანძილზე ან არაკეთილსინდისიერი საქციელის ჩადენამდე. მედისონი დაბეჯითებით მოითხოვდა, რომ ხელისუფლების მოხელეები არჩეული ყოფილიყვნენ საზოგადოების დიდი ნაწილის და არა მცირე ჯგუფის ან სპეციალურად, სასურველი ადამიანების ჯგუფის მიერ, და თუ ასე მოხდა, მედისონის აზრით, საერთო კეთილდღეობის ნაცვლად ხელისუფლება ვიწრო ჯგუფურ ინტერესებს დაექვემდებარება.

**რესპუბლიკური მმართველობა არის
წარმომადგენლობითი დემოკრატია**

მედისონის თანახმად, რესპუბლიკური მმართველობა არის წარმომადგენლობითი დემოკრატია. უფლებამოსილებას და მართვის უფლებას ის ღებულობს საკუთარი მმართველობის ქვეშ მყოფთაგან, რესპუბლიკის მოქალაქეებს უნდა გააჩნდეთ სამოქალაქო ღირსება, რათა აირჩიონ ბრძენი და კომპეტენტური ხალხი ხელისუფლებაში მათი წარმომადგენლობისათვის.

კონსტიტუციის საჭიროება

დამფუძნებელთა“ აზრით, არსებობს კიდევ ერთი დამატებითი და აუცილებელი მოთხოვნა, რომელიც რესპუბლიკურ მმართველობას წარედგინება. ეს არის დაწერილი კონსტიტუცია, მათ დრმად სწამდათ კონსტიტუციური ხელისუფლების უზენაესობა, ანუ კონსტიტუციონალიზმი. „დამფუძნებელთა“ აზრით, კარგი კონსტიტუცია არის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი წანამძღვარი რესპუბლიკური მმართველობის დასაცავად, ხოლო ეს უკანასკნელი, თავის მხრივ, წარმოადგენს ბუნებითი უფლებების დაცვის ერთადერთ საშუალებას.

როგორც ვხედავთ, „დამფუძნებელთა“ რწმენამ ბუნებითი უფლებების, რესპუბლიკანიზმისა და კონსტიტუციონალიზმის მიმართ დიდი გავლენა მოახდინა ამერიკის შეერთებული შტატების კონსტიტუციის შექმნაზე, მაგრამ ვიდრე ამ კონსტიტუციის შესწავლას შევუდგებოდეთ, შემდეგ გაკვეთილში უნდა გავერკვეთ, რას წარმოადგენს კონსტიტუციური ხელისუფლება და რით განსხვავდება იგი სხვა სახის ხელისუფლებისაგან.

ცოდნის შემოწმება და შესწავლილი მასალის გამოყენება

1. რა არის რესპუბლიკური მმართველობის მიზანი? რა თვისებები უნდა ახასიათებდეს ხალხს რესპუბლიკური მმართველობის დასამკვიდრებლად და დასაცავად?

2. ბრიტანული მმართველობის რომელმა ნიშან-თვისებებმა შთააგონა მონტესკიეს, რომ მმართველობის საუკეთესო ფორმა რესპუბლიკაა?
3. დაასახელეთ ხალხის ის ორი მახასიათებელი, რომლებიც მონტესკიესა და „დამფუძნებლების“ მიხედვით აუცილებელია რესპუბლიკური მმართველობისათვის.
4. როგორ განასხვავებდა მედისონი „დემოკრატიასა“ და „რესპუბლიკას“?
5. რესპუბლიკური მმართველობის მიზნებია ა) პიროვნული უფლებების დაცვა და ბ) საერთო კეთილდღეობისათვის ხელშეწყობა.
მოიყვანეთ მაგალითები ისტორიიდან ან საკუთარი გამოცდილებიდან, როდესაც ეს ორი მიზანი ერთმანეთს დაუპირისპირდა.

(გაგრძელება შემდგომ ნომერში)

ინგლისურიდან თარგმნეს:

**მინდია უგრეხელიძემ,
და ვიქტორ ყიფიანმა**

**TRANSLATED FROM ENGLISH BY
MINDIA UGREKHELIDZE
AND VICTOR KIPIANI**